

ENOPLOGNATHA OELANDICA (THORELL, 1875), EEN NIEUWE SPINNENSOORT VOOR NEDERLAND

Herman De Koninck

Smalvoortstraat 47/2, BE-2300 Turnhout, België (herman.d4@scarlet.be)

ABSTRACT

Enoplognatha oelandica (Thorell, 1875) was found in a nature reserve in the South of the Netherlands for the first time. The habitat is described and the distribution of the species in Europe indicated.

Key words: *Enoplognatha oelandica*, first record, Grote Meer, Netherlands

Tijdens een grensoverschrijdend onderzoek met bodemvallen in het grenspark "De Zoom - Kalmthoutse Heide" werd in het Nederlandse deel aan De Groote Meer een mannelijk exemplaar van *Enoplognatha oelandica* (Thorell, 1875) gevonden. Deze soort is nieuw voor de Nederlandse fauna.

INLEIDING

Grenspark "De Zoom - Kalmthoutse Heide" is een grensoverschrijdend natuurgebied, opgericht op initiatief van de Benelux Economische Unie (zie website <http://www.grensparkzk.nl/>). Het gebied bevat verschillende biotopen (heide, vennen, stuifduinen, weilanden, bossen). De volledige oppervlakte bedraagt 3750 ha en wordt aan Vlaamse zijde beheerd door het Agentschap voor Natuur en Bos en aan Nederlandse zijde door Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer.

Eén van de taken binnen het Grenspark is de inventarisatie en monitoring van flora en fauna. Voor de uitvoering van deze inventarisaties en monitoring wordt zo veel mogelijk gewerkt met vrijwilligers. In 2005 werd door Maarten Jacobs het initiatief genomen om de bodembewonende ongewervelden (voornamelijk loopkevers, spinnen en mieren) van het Grenspark te inventariseren bij wijze van een grootschalig bodemvalonderzoek. Het Grenspark vond Jeffrey Samuels bereid om het Nederlandse gedeelte voor zijn rekening te nemen. Op 4 april 2005 plaatsten Maarten Jacobs en Jeffrey Samuels 10 stations (3 vallen per station) aan Nederlandse zijde van het Grenspark en op 11 april installeerde Maarten Jacobs 21 stations (3 vallen per station) op het Belgische deel. De Nederlandse bodemvallen bleven 12 maanden operatief, de Belgische 10. Ze werden om de twee weken geleegd. In de loop van 2009 worden aanvullende handvangsten gedaan waarna in 2010 een gezamenlijk rapport gepubliceerd wordt.

HISTORIEK

Het Grenspark is een onderdeel van wat de Brabantse Wal wordt genoemd, een duinmassief dat zich uitstrekt van Halsteren tot in de Belgische Kalmthoutse Heide. Twee factoren zijn bepalend voor het ontstaan. Enerzijds de kantelende bodembewegingen in de ondergrond zodat het gebied op de grens van de laaggelegen kleigebieden van Zeeland en de hogere zandgronden van de Kempen ligt. Anderzijds zijn er de klei- en leemafzettingen tijdens de ijstijden in het Pleistoceen en de bedekking met een laag dekzand tijdens de laatste ijstijd waardoor het zijn huidige vorm kreeg. Stilaan raakte het gebied begroeid met eiken-berkenbossen op de hogere gronden en veenmoerassen op de lagere gronden. Met de komst van de mens zijn door eeuwenlange begrazing en ontbossing uitgestrekte heidevelden ontstaan. Nog later werden veel heides omgezet in akkerland en naaldbossen. In 1941 werd besloten het laatste heideveld in de Antwerpse Kempen wettelijk te beschermen. Dat groeide mee uit tot het huidige Grenspark.

SITUERING EN BIOTOOP

Het Groote Meer ligt in het Nederlandse deel van het grenspark, ten zuidoosten van de Woensdrechtse deelgemeente Hoogerheide. Het was samen met het nabijgelegen Kleine Meer volledig omgeven door dennenbossen. Ondertussen is tussen beide meren het naaldbos gekapt voor heideherstel. Het is een natuurlijke plas met opvallend zwak glooiende bodem en door waterwinningen is er een sterk wisselende waterspiegel. In de zomer valt het zelfs volledig droog. In 1995 werd de dunne aanrijkslaag verwijderd tot op het oorspronkelijke zand.

Tijdens een bezoek eind mei 2008 was het waterpeil reeds sterk gezakt (foto 1). Op de drooggevalen stukken is de bedekking met Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*) ongeveer 25% met voorts kale grond en veel Kleine zonnedauw (*Drosera intermedia*). Dan volgt er een strook met mossen (voornamelijk Grijs kronkelsteeltje (*Campylopus introflexus*)), Dopheide (*Erica tetralix*) en jonge berkenopslag evoluerend in Struikheide (*Calluna vulgaris*) op het hoogste stuk tegen de oever (foto 2). Hier stond een reeks van drie bodemvallen opgesteld met een onderlinge afstand van vijf meter.

De biotoop stemt overeen met de biotopen die worden opgegeven in de literatuur: zonnige plaatsen zoals duinen en zandige droge heide (Almquist 2005; Heimer & Nentwig 1991; Roberts 1998).

Foto's 1 en 2. Grote Meer bij Hoogerheide. 1, overzicht; 2, detailopname van vegetatie.

DETERMINATIE EN VERSPREIDING

Begin 2008 werd mij gevraagd de spinnen te determineren. Voor het hele Grenspark werden 212 soorten gevonden met 176 soorten in het Belgische deel en 157 in het Nederlandse. Bij de lediging van 15/05/2005 zat in het station Groote Meer een mannelijk exemplaar van een *Enoplognatha*-soort die ik niet direct op naam kon brengen. De palp was zodanig uitgestulpt dat de structuren onduidelijk waren. De tanden op de cheliceren en het in detail bekijken van de palpstructuren aan de hand van de revisie van Bosmans en Van Keer (1999), brachten duidelijkheid. De determinatie werd bevestigd door Johan Van Keer, een eminent Theridiiden-kenner.

Nazicht van de Nederlandse lijst van de Theridiidae (Van Helsdingen 1996) en de E.I.S.-website (Van Helsdingen 2008), leerde dat de soort nog niet in Nederland was gevonden, wat Peter Van Helsdingen later bevestigde.

Enoplognatha oelandica is een palearctische soort die eerder zelden gevonden wordt (ondermeer 38 meldingen uit Duitsland (zie kaart van Staudt 2007), 10 uit het zuid-oosten van Engeland (BAS 2009) en 1 (2) vondsten in België (Van Keer & Vanuytven, 1993)). Het is een noordelijke soort die verspreid is over West- en Midden-Europa met als zuidgrens Frankrijk, Roemenië en Bulgarije. Verder is ze in Rusland en Zweden aangetroffen.

DANKWOORD

Een woord van dank aan de mensen van het Grenspark "De Zoom - Kalmthoutse Heide" en de diensten van het Agentschap voor Natuur en Bos in België en Natuurmonumenten en het Staatsbosbeheer in Nederland voor het verlenen van de vergunningen. Graag wil ik Maarten Jacobs en Jeffrey Samuels bedanken voor het plaatsen, leegmaken en uitsorteren van de vallen, wat toch veel discipline en geduld vraagt. Verder nog Johan en Koen Van Keer voor de goede samenwerking die we nog steeds hebben.

REFERENTIES

- Almquist, S. 2005. The Swedish Araneae. Part 1. The families Atypidae to Hahniidae (Linyphiidae excluded). 2005, 284 pp. – Scandinavian Entomology, Ltd., Lund, Sweden.
- BAS (British Arachnological Society) 2009. – (<http://www.britishspiders.org.uk/html/nbn.php?spn=71>)
- Bosmans R. & Van Keer J. 1999. The genus *Enoplognatha* Pavesi, 1880 in the Mediterranean region (Araneae: Theridiidae). – Bulletin of the British Arachnological Society 11 (6): 209-241.
- Grenspark "De Zoom - Kalmthoutse Heide" 2008. – (<http://www.grensparkzk.nl/>)
- Heimer, S. & Nentwig, W. 1991. Spinnen Mitteleuropas. – Verlag Parey, Berlin und Hamburg.
- Roberts, M. 1998. Spinnengids. – Tirion, Baarn.
- Van Helsdingen, P.J. 1996. Achtergrondgegevens van de Theridiidae uit Nederland en de omliggende landen. – Nieuwsbrief SPINED 11: 5-21.
- Van Helsdingen, P.J. 2008. Spinnencatalogus. [versie 2008.2] (<http://www.naturalis.nl/spinnen>)
- Van Keer, J. & Vanuytven, H. 1993. Catalogus van de spinnen van België, deel XI, Theridiidae, Anapidae en Theridiosomatidae. – Studiedocumenten van het K.B.I.N. 71: 7-44.
- Staudt, A. 2007. Nachweiskartener Spinnen(tiere) Deutschlands – (<http://www.spiderling.de/arages/Verbreitungskarten/Karte1.php?Art=276>)

